

ПЕРЕДМОВА / Громадянська освіта: український вимір

Шановні читачі! Вашій увазі пропонується збірник статей, в яких розглядаються особливості формування суспільної свідомості, громадянської освіти та громадянського суспільства загалом.

Сучасна епоха характеризується динамікою соціальних трансформацій. І якщо західні країни пройшли етапи розвитку громадянського суспільства, досягнувши при цьому рівня адекватного рівню розвинутих політичних інституцій, то в Україні спостерігаємо перші кроки на шляху становлення громадянського суспільства. Цей сегмент політичної системи є слабким, відповідно він привертає увагу дослідників і потребує ефективних заходів задля вирішення назрілих соціальних проблем.

Громадянське суспільство в сучасній політичній науці використовується як у широкому, так і у вузькому значенні. У широкому розумінні це поняття охоплює всі сфери людської діяльності, які перебувають поза безпосереднім впливом держави та її інститутів. У вузькому значенні воно пов'язане з існуванням демократичних інститутів і правової держави, що забезпечує верховенство закону у всіх сферах суспільного життя.

Досвід розвинених країн свідчить, що громадянське суспільство функціонує набагато ефективніше, коли для цього створені відповідні сприятливі умови, серед яких традиційно виокремлюють – наявність власності у членів суспільства, розвинутої соціальної структури та розвинутої демократії.

Не слід спрощувати це поняття, оскільки громадянське суспільство розглядається як складна й багаторівнева система невіддільних зв'язків і структур. До нього входить розгалужена система незалежних від держави суспільних інститутів, що реалізують повсякденні індивідуальні й колективні потреби.

Громадянське суспільство покликане виконувати основну функцію – найбільш повно задовольняти матеріальні, соціальні і духовні потреби його членів. В межах цієї основної функції громадянське суспільство виконує низку соціальних функцій. В українському контексті, у сфері академічної освіти, функціонально спрямованими та ефективними є конференції, форуми та семінари. Зазначену функцію доповнює інша – комунікативна, яка полягає в тому, щоб інформувати державу про інтереси громадян, задоволення яких можливе силами держави. Громадянське суспільство виконує стабілізуючу функцію через свої інститути й організації. Воно створює надійні структури, які є підґрунтям громадського життя.

Громадянське суспільство передбачає відповідно високий рівень свідомості, активну позицію молоді в контексті політичного дискурсу, оновлену ціннісну шкалу, домінування соціальних пріоритетів перед власними, ефективну громадянську освіту, активне використання потенціалу молодіжних організацій в контексті формування активної громадянської позиції молоді. Такій комплексній меті підпорядкована низка статей укладеного збірника. Варто зазначити, що Україна переживає складний

період становлення громадянського суспільства, тому проблема громадянської освіти гостро стоїть на порядку денному. Вона є визначним чинником, який значною мірою вплине на рівень свідомості громадян.

Визнаємо, що інститути громадянського суспільства в Україні не отримали належного розвитку. Потрібно багато зусиль для того, щоб реформувати державу, суспільство і самого громадянина. Основними шляхами побудови громадянського суспільства в Україні є: підвищення політичної культури населення; формування справжніх інститутів громадянського суспільства як ринкового, так і неринкового характеру; розширення сфери судового захисту прав і свобод людини; піднесення рівня суспільної свідомості; зміцнення свободи інформації та гласності, відкритості суспільства на основі міцних зв'язків із зарубіжним світом.

В нагоді може стати не лише вітчизняний, а й зарубіжний досвід, який може посприяти знаходженню відповідей на актуальні питання. Вважаємо, що запозичення досвіду сусідніх держав у сфері громадянської освіти може стати додатковим позитивним чинником у формуванні громадянського суспільства.

Сучасне громадянське суспільство в промислово розвинутих країнах світу складається зі значної кількості самостійно діючих груп людей, що мають різну спрямованість. Так, структура громадянського суспільства США є розгалуженою мережею різних добровільних асоціацій громадян, лобістських груп, муніципальних комун, добродійних фондів, клубів по інтересах, творчих і кооперативних об'єднань, спортивних товариств, релігійних, суспільно-політичних організацій і союзів. Ці самостійні, незалежні від держави суспільно-політичні інститути часом протистоять один одному, борючись за довір'я громадян, гостро критикують і викривають соціальне зло в політиці, економіці, моральності, в суспільному житті і на виробництві.

На сьогоднішній день в Сполучених Штатах існує близько 1,5 мільйона громадських організацій [1]. Ці незалежні добровільні союзи людей допомагають затвердити індивідуальну свободу, підтримуючи при цьому стійкий громадський порядок. І хоча рух до спільної мети починають незнайомі один одному люди, вони часто виявляються з однієї місцевості, однієї церкви, профспілки, ділового партнерства або молодіжної групи. Вони взаємодіють один з одним, ведуть переговори, розв'язують розбіжності, борються за загальну справу і намагаються переконати суспільство і уряд у своїй правоті – і все це без будь-якого контролю з боку держави. Таким чином, громадянське суспільство через активну діяльність громадян виховує їх єдність і солідарність.

Через неурядові організації американці об'єднуються для вирішення місцевих проблем, таких як безпека дітей на дорогах, зниження рівня злочинності, покращення роботи шкіл (у США питаннями освіти займаються місцеві органи влади), збільшення прозорості в роботі місцевої адміністрації тощо. Громадські організації займаються і загальнонаціональними питаннями, такими як реформа охорони здоров'я або реформа

імміграційного законодавства. Деякі американські громадські організації намагаються вирішувати глобальні питання, наприклад, такі організації, як Асоціація за контролем над озброєннями або Глобальний жіночий фонд.

В Україні сьогодні відбувається поступовий процес становлення громадянського суспільства, який ще дуже далекий від завершення. Міністерства, відомства, комітети, підкомітети та комісії демонструють неспроможність вивести країну із системної кризи, а тому зрозумілим є динамічний процес відчуження громадян від держави, влади і політики. За висновками вітчизняних політологів і соціологів, Україна є лідером серед постсоціалістичних європейських держав за рівнем недовіри населення владним структурам. Нерозвиненість громадянського суспільства в Україні простежується у загрозливо низькому рівні залучення громадян до організованої громадсько-політичної діяльності і дуже низькому рівні політичної ефективності (оцінка суб'єктом своєї змоги впливати на політичні події та рішення), що пов'язано із слабким розвитком правової системи у державі і правової свідомості у людей. Проте є й позитивні зміни. Перебіг сучасних політичних процесів в Україні свідчить про те, що громадянське суспільство активно долучається до вирішення соціальних, політичних і економічних проблем.

В 2012 році Національний інститут стратегічних досліджень оприлюднює доповідь “Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні” [2 : 4]. Доповідь містить узагальнення кількісних показників та експертні оцінки стану розвитку громадянського суспільства в Україні, його проблем та перспектив. Проте основне джерело офіційної інформації про стан розвитку громадянського суспільства — щорічний статистичний бюлетень “Громадські організації в Україні” Державної служби статистики України — має значні методологічні вади та взагалі не фіксує багато важливих показників, тобто не дає можливості оцінити реальний стан розвитку громадянського сектору. Заповнюють прогалини офіційних даних індивідуальні публікації, збірники наукових праць тощо.

Сподіваємося, що це видання допоможе читачам краще зрозуміти сучасний стан громадянського суспільства та розвиток громадянської освіти в Україні та спланувати свої дії щодо сприяння його розвитку.

Вважаємо, що укладений збірник є ще одним кроком у поступі України до розвинутого громадянського суспільства.

А. Худолій

1. Макфол Майк. Громадянське суспільство США для видання «Независимая газета» [електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://kuluar.com.ua/2013/05/22/hromadyanske-suspilstvo-ssha/>

2. Показники розвитку громадянського суспільства в Україні / О. Ю. Вінніков, А. О. Красносільська, М. В. Лациба; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. — К. : Агентство “Україна”, 2012. — 80 с.